

Позаяк у книзі натрапляємо на різні географічні назви й поняття, то, на наш погляд, її значно б збагатили картографічні додатки з вказаної проблематики. У цілому ж монографія О.В. Майорова є важливою науковою підмогою для фахівців і всіх, хто цікавиться історією слов'ян.

Олена Сухушина

Дрогобицький краєзнавчий збірник / Ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), В. Александрович, Л. Винар, Л. Войтович, Я. Ісаєвич та ін. – Вип. XI–XII. – Дрогобич: Коло, 2008. – 728 с.

У 2008 р. Дрогобицьким державним педагогічним університетом ім. І. Франка було видано спарений XI–XII випуск “Дрогобицького краєзнавчого збірника” (далі – ДКЗ), де опубліковано ряд статей, документальних матеріалів, рецензій та оглядів, присвячених актуальним проблемам української і зарубіжної історії. Репрезентовано матеріали не лише науковців цього навчального закладу, а й істориків з Бернського університету (Швейцарія), Львівського національного університету ім. І. Франка, Національного університету КМА, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Острозької академії та інших вишів і наукових установ України.

У рубриці “Статті” представлено 35 публікацій, присвячених різним темам.

Розпочинають збірник статті О. Петречка, І. Климів та О. Захарчука, які висвітлюють проблеми всесвітньої історії. Олег Петречко досліджує еволюцію сенаторської верстви римського суспільства у добу принципату (30 р. до н.е. – 284 р. н.е.). Автор дійшов висновку про перетворення сенаторів з аристократії на загальнодержавну вищу верству. Зберігаючи свої привілеї, вони втрачали політичну самостійність, ставали службовцями імператора. До висновків О. Петречка можна додати, що дискредитація республіканських ідеалів призвела у вказаний період до поширення корупції та моральної деградації сенаторів.

Певні застереження варто висловити щодо публікацій Ігоря Климів та Олега Захарчука. У статті І. Климів “Розвиток християнства в Римській імперії у IV ст. н.е.” фактично відсутня історіографія проблеми, яку, до речі, в українському антикознавстві започаткував М. Драгоманов. Автором не використані праці Амміана Марцелліна, Євсевія Кесарійського, Аврелія Августина та інші важливі пам'ятки. У висновках натрапляємо на раніш опубліковані думки І. Свенцицької, А. Рановича, А. Рудокваса. О. Захарчук висвітлює діяльність Наполеона Бонапарта у 1799–1804 рр. У статті також бракує історіографії проблеми, збіднені висновки, дуже обмеженою є джерельна база. Порівняно з працями Є. Тарле, В. Ревуненкова, А. Манфреда автор не вносить нічого нового у дослідження проблеми.

Археологічній тематиці присвячена публікація Романа Миськи, де подано основні результати обстеження наскального міста-фортеці “Тустань” у 2007 р.

Теоретичні проблеми української ментальності досліджує Галина Копельців-Левицька. Під ментальністю авторка розуміє “частковий аспектний прояв менталітету не тільки в умонастрої суб'єкта, а й у його діяльності”. Важливим є висновок про те, що “якраз в українській ментальності варто шукати одну з головних (якщо не головну) причин бездержавного існування нації впродовж тривалого історичного періоду”.

Питання генези українського націоналізму висвітлює Оксана Тимошенко у статті, присвяченій роботі Миколи Міхновського “Самостійна Україна”. Автор доводить зв'язок між самостійництвом початку ХХ ст. та інтегральним націоналізмом 20–30-х рр. Зроблено висновок, що “М. Міхновський висунув нову, надзвичайно потрібну ідею – ідею нової України”.

У ДКЗ представлено студії, що стосуються загальної історії України. Середньовічній добі присвячені дослідження Л. Войтовича й А. Петрика. Леонтій Войтович здійснив спробу узагальнити відомості про маловідомого галицького князя XII ст. Івана Берладника. Автор аналізу поширені серед істориків погляди на життя та діяльність цього князя й аргументовано доводить, що Іван був сином теребовельського князя Ростислава-Григорія Васильковича і став жертвою боротьби за Галицьку спадщину. Андрій Петрик на основі аналізу археологічних, актових і літописних джерел відстежує економічне підґрунтя політичної могутності боярства Галицько-Волинської держави, простежує його еволюцію в XI–XV ст.

Наступна група публікацій охоплює проблеми новітньої історії України. Українське питання у міжвоєнній польській публіцистиці та суспільно-політичній думці розкрито у статтях О. Юрчук та Т. Гриневича. Обидва автори дійшли висновку про те, що польський політикун і громадські діячі прагнули порозумітися з українським населенням шляхом певних поступок, але заперечували його право на самовизначення. Пошуки компромісу були зумовлені складною зовнішньополітичною ситуацією II Речі Посполитої, зокрема загрозою з боку Радянського Союзу. Михайло Сеньків проаналізував кадрову політику тоталітарного режиму в західноукраїнському селі в 1944–1952 рр., спрямовану на утвердження радянської системи, колгоспного ладу. Показано шляхи і методи формування кадрового потенціалу для колгоспів. Автор відзначає й позитивні наслідки радянської політики, зокрема зростання агротехнічного рівня селян. Соціально-економічному розвитку західних областей УРСР у другій половині 80-х – на початку 90-х рр. присвячена стаття Олега Муравського. Автор дійшов висновку про нездатність республіканського і місцевого керівництва зупинити поглиблення економічної кризи в західних областях. Вочевидь, доречно було б звернути більшу увагу на заходи Львівської обласної адміністрації, яку в 1990–1992 рр. очолював В.М. Чорновіл, спрямовані на подолання кризи, підтримку приватного сектору й узгодження економічної політики адміністрацій західних областей, а також причини невдачі цих заходів.

Значне місце у збірнику займає історія релігії і церкви. Стаття Ігоря Скочиляса присвячена поширенню християнства у Прикарпатті до XI ст. та генезі Галицької єпископії. Підсумовуючи результати археологічних розкопок й аналізу писемних джерел, автор заперечує киевоцентричну концепцію хрещення, аргументовано доводить, що християнство поширювалося у цьому регіоні ще до його входження в Київську Русь. Вагомою науковою розвідкою є також стаття Леоніда Тимошенка “Криза церковного життя Київської православної митрополії наприкінці XVI ст.: інтерпретації істориків і свідчення джерел”. На основі аналізу різномісних джерел автор спростовує поширену серед істориків думку про те, що криза православної церкви у XVI ст. була причиною Берестейської унії 1596 р. Л. Тимошенко доводить, що у цей період почалося оновлення українського православ'я, виявами якого стали острозьке й могилянське відродження. Статтю Володимира Перерви присвячено розгляду ролі “українського питання” в церковному житті Київської митрополії XIX ст. Серед православного духовенства виділено три групи, залежно від їхнього ставлення до великоросійської церковної політики. Спростована поширена в сучасній церковній історіографії думка про суцільну русифікацію церковного життя Київщини вказаного періоду.

Окремо можна виділити публікації з локальної церковної історії західноукраїнських земель. Юрій Стецик простежує еволюцію духовної формації василіанського чернецтва Перемишльської єпархії у XVII–XVIII ст., виділяє головні чинники у формуванні чернечого стану, наголошує на впливі церковної унії на монастирське життя. Сергій Горін на підставі документальних свідчень висвітлює історію Чорненського Спасо-Преображенського монастиря на Волині у XVII ст. Стаття Наталії Лопачької присвячена дослідженню організаційної та управлінської діяльності настоятелів Дерманського монастиря Святої Трійці у першій половині XVII ст., який перебував у центрі боротьби між православними та уніатами. Леся Чень на підставі документальних, зображальних і картографічних джерел аналізує визначну пам'ятку сакральної архітектури Дрогобича XVIII ст. – василіанський монастир Петра і Павла. Розглянуто архітектурні особливості монастирської церкви та всього комплексу обителі.

У ДКЗ широко представлені студії з локальної історії. Минувшині Львівщини присвячені публікації Р. Масика, І. Смутка та У. Мовної. Зокрема, Роман Масик дослідив історію Львівського відділення Польського краєзнавчого товариства й організацію шкільних краєзнавчих гуртків на Львівщині у 1927–1938 рр. У статті Ігоря Смутка розглянуто міграції шляхти з Сяноцької до Перемишльської землі у XVI – на початку XVII ст. Автор дійшов висновку про досить низький рівень міграції дрібношляхетських родів, визначив обставини, що змушували шляхтичів до переселення. Уляна Мовна висвітлює маловідому сторінку історії українського крайового господарського товариства “Сільський господар”, започаткованого у 1899 р. в Олеську за ініціативою отця Ю. Буткевича (пов'язану з діяльністю його Головної Пасічницької секції). Дослідниця доводить, що Пасічницька секція не лише виконувала функції професійного об'єднання, а й виступала осередком національної самосвідомості українців.

Ціла низка статей виконана на краєзнавчому матеріалі Дрогобиччини. У статті Тараса Батюка на основі аналізу адміністративно-правових джерел XVI–XVIII ст. досліджено стан солеварних промислів у Дрогобицькому старостві. Володимир Галик проаналізував історико-краєзнавчі та етнографічно-фольклорні аспекти пошукової діяльності Івана Франка щодо Борислава і Дрогобиччини загалом. На основі спадщини письменника розглянуто історичні, територіально-адміністративні процеси, а також особливості релігійного та духовного життя, соціально-економічні й законодавчо-процесуальні відносини в регіоні.

Історія Дрогобича XIX–XX ст. репрезентована чотирма публікаціями. У статті Ольги Юрейко охарактеризовано діяльність філії Головної руської ради у 1848–1849 рр. З'ясовано, що головні напрямки її діяльності полягали у реалізації ідеї поділу Галичини на українську і польську провінції Австрії, виробленні проекту реформування місцевої влади, запровадженні української мови у школах, покращенні становища вчителів та обстоюванні прав українців на місцевому рівні. Швейцарський історик Геральд Біндер проаналізував історію Дрогобича кінця XIX – початку XX ст. Вчений бачить Дрогобич як типове провінційне місто Галичини. Історико-суспільний феномен цього провінційного міста вивчає Г. Біндер. Він наголошує на 4 аспектах: державно-правовий розвиток, демографічний розвиток, культура й економіка, політичне становище. До речі, аргументація об'єднання культурного й економічного життя в одному розділі видається не досить переконливою. У статті Руслани Попп простежено зміни чисельності населення Дрогобича протягом 30–60-х рр. XX ст., показано етнонаціональну і соціально-професійну структуру мешканців міста. Доведено, що трансформації етносоціального складу Дрогобича були тісно пов'язані із суспільно-політичними процесами в регіоні. Микола Галів проаналізував львівський легальний тижневик “Голос Підкарпаття” як джерело з історії Дрогобича 1942–1944 рр. Він дійшов висновку, що цей тижневик є цінним джерелом з історії міста, яке містить відомості про всі сторони його життя у воєнний період.

Історіографічні дослідження також займають вагоме місце у збірнику. Стаття Дмитра Вирського присвячена аналізу країнознавчої праці С. Сарницького та місця у ній західноукраїнських земель. Автор доводить, що Станіслав Сарницький першим у польській історіографії здійснив спробу описати і вписати українські землі у загальнодержавний контекст Речі Посполитої. У статті Василя Менька проаналізовано внесок львівських істориків у вивчення Львівського Успенського братства XVI–XVIII ст. Обґрунтовано висновок про те, що саме львівські дослідники найбільше зробили для вивчення проблеми, тому їхні праці потрібно враховувати у майбутніх студіях. З релігійною тематикою пов'язана стаття Світлани Білої “Унійні процеси в західних єпархіях Київської митрополії у дослідженнях польських істориків міжвоєнного періоду”. Авторка стверджує, що тогочасні польські науковці не виробили цілісного погляду на унійні процеси. Недоліками їхніх праць є однобічність, конфесійний підхід, однак вони містять цінний фактологічний матеріал.

У статті Віталія Яремчука зроблено спробу обґрунтувати зв'язок між суспільно-політичними настроями та професійними позиціями істориків у радянській Україні в 50-х – на початку 70-х рр. Зроблено висновок про існування трьох відмінних за цими показниками типів представників тогочасної історичної науки: суцільно інтегрованих у радянську систему; нечисленну групу українських патріотів; проміжну групу істориків-примиренців україноцентричного бачення історії з радянською системою. Науковій спадщині діаспорного історика Володимира Косика присвячена стаття Юрія Кузьміна. Автор доводить виняткову важливість наукового доробку цього вченого у дослідженні історії України періоду Другої світової війни.

Постаті видатного українського історика М. Грушевського присвячені статті Віталія та Вікторії Тельваків. У дослідженні Віталія Тельвака “Наукова діяльність Михайла Грушевського радянської доби очима західноукраїнської та еміграційної інтелігенції” зроблено висновок, що Грушевський залишався однією з центральних постатей патріотичної публіцистики за межами УСРР/СРСР. Якщо оцінки наукової спадщини вченого західноукраїнськими та діаспорними науковцями і публіцистами були майже одноставно прихильними, то історіософські погляди і політична діяльність Грушевського отримали різноманітні, часто протилежні, оцінки. Гострота полеміки довкола ідей вченого сприяла становленню грушевськознавчих студій після його смерті.

Вікторія Тельвак розглянула критику М. Грушевським неоромантичних виявів в українській історіографії. Наголосила на слушності методологічної позиції Грушевського, її відповідності завданням поступу української науки в ХХ ст.

Наступна тематична рубрика ДКЗ – “Документи та матеріали” – представлена 16 публікаціями.

Значна частина матеріалів стосується історії шляхетських родів. У статті Миколи Ільків-Свидницького проаналізовано палеографічні таблиці (витяги з князівських і королівських привілеїв XII–XVI ст.), які відклалися у фондів збірці князів Любомирських. У публікації Сергія Лисенка розглянуто одну з генеалогічних ліній шляхетського роду Незабитовських герба Любіч, представники якої з “зем'янської” дрібної шляхти Люблінщини трансформувалися протягом середини ХІХ – початку ХХ ст. у служиве російське дворянство. Автор спробував знайти місце “Лугівської” генеалогії Незабитовських серед інших генеалогій роду, зокрема тих, що розвивалися на польських етнічних теренах. Оксана Вінниченко аналізує формуляр шляхетського заповіту першої половини ХVІІІ ст. на прикладі тестаментів, укладених шляхтою Руського воєводства. Робить висновок про те, що внутрішня структура заповіту у цей період вже набула усталених форм і складалася з 3 частин (протокол, контекст і есхатокон), які поділялися на низку складових-формул. У статті Євгена Чернецького подано генеалогію дріношляхетського роду Добровольських герба Дембно, простежено переселення волинської шляхти до Київської губернії у ХVІІІ ст.

Окремо можна виділити публікації, що стосуються церковної історії. Михайло Довбищенко опублікував рукописну “Хроніку Дерманського монастиря” (1511–1673 рр.), до якої додав історіографію історії монастиря, огляд публікацій джерел та характеристику публікованого рукопису. У статті Л. Тимошенка досліджено оточення, родинні зв'язки, обставини особистого життя і смерті єпископа Кирила Терлецького (кінець ХVІ ст. – 1607 р.). У статті Богдана Лазорака простежено публікації джерел з історії Львівського Ставропігійного братства у 1848–1904 рр. і досліджено рівень їхньої археографії.

Люстрація Дрогобицького староства 1621 р. опублікована вже згадуваними І. Смутком та Л. Тимошенком. У передмові окреслено політичні умови появи джерела, його інформативний потенціал, схарактеризовано особливості періоду. У статті Богдани Петришак розглянуто фальшування документів міськими писарями канцелярії Львова першої половини ХVІІ ст. на прикладі діяльності Войцеха Зимницького. Олексій Вінниченко проаналізував документ 1720 р. для громади села Дрогобичка на Сянноччині, в якому подано докладну регламентацію процедури “ругового права”, а Андрій Гречило – розвиток символіки м. Трускавця ХVІІІ – початку ХХІ ст., зокрема печаток, гербів, прапору.

Вагоме місце відведено публікаціям з новітньої історії України. Андрій Сова висвітлює маловідомі сторінки життя та діяльності Дмитра Грицяя в організації Пласт у 1926–1930 рр. Звернено увагу на його участь у роботі 18-го пластового куреня ім. І. Франка у Дрогобичі та 10-го куреня УУСП “Чорноморці” у Львові. У статті Михайла Кріля проаналізовано епістолярну спадщину західноукраїнського історика церкви Романа Луканя (1907–1943). У другій публікації того ж автора досліджено лимарське ремесло в українському Підгір'ї наприкінці ХХ ст. В. Тельвак опублікував огляд матеріалів, що знаходяться в рукописних колекціях Бібліотеки Польської в Парижі і стосуються України. Автором виявлено особливості формування українознавчих фондів Бібліотеки, проаналізовано зміст віднайдені україніки, встановлено її значущість для реконструкції українсько-польських взаємин наприкінці ХІХ – в першій половині ХХ ст. М. Галів опублікував спогади М. Фарими про службу в 5-му поліційному Галицькому добровольчому полку СС у 1943–1944 рр.

У рубриці “Огляди та рецензії” А. Петрик високо оцінює монографію Л.В. Войтовича “Князя Доба на Русі: портрети еліти”, яка доповнює попередні ґрунтовні роботи цього автора з генеалогії та біографістики Київської Русі й загалом середньовічної Східної Європи. Л. Тимошенко у рецензії на роботу Д. Вирського “Околиця Ренесансу: річпосполитська історіографія України (ХVІ – середина ХVІІ ст.)” вказує на суттєві неточності та неповноту цього видання, яке, тим не менш, має достатню наукову цінність. М. Капраль аналізує англomовну монографію Я. Ісаєвича, присвячену історії братств в Україні у ХVІ–ХVІІ ст. Вікторія Тельвак подає рецензію на працю “Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик (1948–2007)”, яка є цінним довідником для фахових істориків-україністів.

В. Жирик дійшов висновку про незаперечну важливість роботи К. Курилишина “Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944 рр.)”, хоча й констатував її локальність і неповноту. М. Хай критично оцінює збірник матеріалів наукової конференції “Бойківщина: віра, культура, цивілізація”, вказуючи на суттєві недоліки структури праці і низький науковий рівень окремих статей. В. Педич оцінює монографію В. Тельвака “Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті роки XX століття)” як важливий здобуток сучасного грушевськознавства, підкреслюючи оригінальність авторських підходів і узагальнень.

Багато авторів подали свої розмисли про праці польських істориків. М. Галів рецензує дисертацію Я. Немеца та біографічний словник, упорядкований Л. Гжебенем, Є. Кохановичем, Я. Немецом, які присвячені єзуїтському навчальному закладу в Україні – гімназії-конвікту Св. Йозефа у с. Буньковичі під Хировом (1886–1939 рр.). Віталій Тельвак позитивно оцінює монографію Й. Кольбушевської про модернізацію польської історіографії на межі XIX–XX ст. У рецензії Л. Лазурко проаналізовано дослідження Т. Кондрацького з історії польського Історичного товариства у Львові в 1918–1939 рр. М. Жук подає огляд збірника статей, присвячених князю Володиславу II Опольському, останньому галицькому князю XIV ст.

Отож, незважаючи на вказані недоліки окремих публікацій, матеріали XI–XII випуску ДКЗ є цінним доробком як регіональної, так і загальної історії України. Автори представлених публікацій розв’язують низку актуальних проблем сучасної історичної науки, їхні міркування, безперечно, варті уваги фахових істориків.

Валентин Гарнага

